

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-39>

**IDENTITY OF THE PERPETRATOR: UPDATING THE
METHODOLOGICAL BASIS OF SCIENTIFIC RESEARCHES**

**ОСОБИСТІТЬ ЗЛОЧИНЦЯ: ОНОВЛЕННЯ
МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Kozliuk L. H.

*Ph.D. of Law, Researcher at the
Department of Criminal Law,
Criminology and Judicial System Issues
V. M. Koretsky Institute of State and
Law of National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Козлюк Л. Г.

*кандидат юридичних наук, науковий
співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та
судоустрою
Інститут держави і права імені
В.М. Корецького Національної
академії наук України
м. Київ, Україна*

Складний період, який переживає Україна, супроводжується кризою суспільних відносин, а це в свою чергу призводить до суперечностей у внутрішньому світі та реальній поведінці особистості. У результаті постійно-триваючої соціально-політичної кризи в нашій державі, з огляду на стан поширення злочинності в Україні[2; 11], життя в умовах воєнного стану все це актуалізує дослідження особистості злочинця. Досліджуючи тих, хто вчиняє кримінальні правопорушення ми, вивчаємо механізм злочинної поведінки, вивчаємо як властивості тієї чи іншої особистості впливають на вибір нею протиправного вчинку.

Особистість злочинця була і залишається однією з найбільш важливих проблем кримінології. Науковці слушно зауважують, що ця проблема слугує ключем для розуміння сутності злочинності [1, с. 45]. З цим не можна не погодитись, тому що без наукового вивчення тих, хто вчиняє кримінальні правопорушення, неможливо ефективно боротися зі злочинністю загалом.

На сьогодні проблеми пов'язані зі зростанням злочинності свідчать, що дослідження особистості злочинця в цілому мають спиратися, в першу чергу, на оновлення методологічного фундаменту наукових досліджень цієї проблеми.

У кримінології і до сьогодні залишаються актуальними питання пов'язанні з визначенням поняття «особистість злочинця». Треба

відмітити, що попри заміну в законодавстві поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення», поняття «особистість злочинця» не втратило і не втратить своєї важливості та актуальності для науки в цілому, в тому числі для кримінології. Для останньої це визначальна категорія, яка становить її предмет. Ми розділяємо позицію М.І. Сірого, що штучна масова заміна в нормативно-правових актах України терміну «злочин» на термін «кримінальне правопорушення» не є належно обґрунтованою пропозицією. З її втіленням відбулося суттєве розбалансування у правовій системі України, а саме, на конституційно-правовому та міжнародно-правовому рівнях використовується поняття «злочин» з відповідним сталим змістом, а на нижчих рівнях правової системи використовується поняття «кримінальне правопорушення», що має відмінний зміст від поняття «злочин».

Поступово у теорії кримінології відбувається переосмислення проблеми протидії злочинності, оскільки все очевидніше стає, що вирішення проблем, які існують у сучасній кримінології не можливо без застосування принципово нового, ефективного методологічного підходу. Адже кожний історичний період характеризується певними стереотипами сприйняття навколишнього середовища, «науковою картиною» світу, яка відображає відповідний рівень розвитку пізнавальних можливостей людини та суспільства, що супроводжується як науковими реформами, так і революціями. Звідси важливий висновок про те, що уточнення предметного поля теорії права та правознавства в цілому має спиратися передусім на оновлення методологічного арсеналу наукових досліджень[10, с. 164].

Проблема ефективних досліджень особистості злочинця залишається ключовою у кримінології[4, с. 374]. Тому, її вирішення є необхідною умовою успішності протидії злочинності.

Саме відсутність ефективної протидії злочинності сприяла застосуванню у кримінології теорії соціального натуралізму. Ця теорія є своєрідним ресурсом за допомогою якого можна успішно вирішувати актуальні проблеми сучасності. Соціальний натуралізм розглядається і як засіб протидії свавіллю й ілюзіям – першоджерелу усякого зла, і як інструмент забезпечення суспільного прогресу[5, с. 2]. Соціальний натуралізм дає можливість побачити, що існує, образно кажучи, не дві «природи» – фізична й біологічна, а три «природи» – фізична, біологічна і соціальна. І соціальна природа не опускається до перших двох, а навпаки, піднімається над ними як вища по відношенню до них, вона існує за своїми, властивими лише їй природними законами. Ці три «природи» генетично пов'язані між собою, тому що біологічна природа

породжується розвитком фізичної, а соціальна – розвитком біологічної [9, с. 98].

На сучасному етапі кримінологічна наука взяла «на озброєння» доктрину соціального натуралізму, яка і стала основою соціально-натуралістичної кримінології.

За цією кримінологією дослідження волі і свідомості злочинця є ключовим як для пізнання механізмів кримінальної поведінки, так і для розробки методик боротьби з нею [8, с. 224]. Оскільки воля і свідомість – це засоби (інструменти) генерації і регуляції поведінки людини, що використовуються людиною для пристосування до тих природніх законів середовища, в яких людина живе, зокрема до природніх законів того соціуму, в якому перебуває людина. Без волі і свідомості пристосування людини до життя в суспільстві є неможливим [7, с. 25].

Воля і свідомість функціонують лише в єдності, утворюючи генераційно-регуляційний комплекс, що генерує і регулює будь-яку поведінку людини, в тому числі і соціальну. Воля без свідомості «сліпа», а свідомість без волі – «німа» [7, с. 25]. Отже, дослідження волі і свідомості злочинця має бути основою для вивчення процесу породження злочинного діяння, так і для розробки шляхів протидії йому. На сьогодні це можна зробити на основі методології соціального натуралізму, пізнаючи закономірності утворення волі і свідомості, яка проявляється у вигляді кримінальної поведінки.

За соціально-натуралістичною кримінологією, особливості злочинця слід шукати у властивостях, притаманних його волі і свідомості, і ці властивості, що характерні волі і свідомості мають бути у злочинця до вчинення злочину, щоб у свій час вони могли проявитися у цьому злочині. Властивості волі і свідомості розділяють на загальні (які властиві усім злочинцям) та індивідуалізуючі (які властиві конкретному злочинцю). Стан волі у злочинців перебуває у стані сваволі, стан свідомості – у стані ілюзій. Стан сваволі і стан ілюзій, який характерний для волі і свідомості злочинця називається «комплексом сваволі та ілюзій» [5]. Комплекс сваволі й ілюзій – це соціально ненормальний стан волі і свідомості людини, який означає непристосованість її до соціальної форми обміну. Кримінальна поведінка – це такий прояв комплексу сваволі й ілюзій, який порушує нормальність (норму) обміну речовин в умовах соціальної форми природи. Інакше кажучи, злочинність – це соціальна форма ненормальності, що існує в природі, а добродійність – це соціальна форма нормальності, що існує в природі [8, с. 243].

Саме загальні властивості волі і свідомості відрізняють злочинців від інших людей. Індивідуалізуючі властивості, які відрізняють злочинців один від одного: це і природжені, і набуті індивідуальні властивості, які індивідуалізують кримінальний прояв комплексу сваволі та ілюзій у конкретного злочинця. До прикладу, це можуть бути соціально-демографічні, особистісно-рольові, психологічні та інші властивості.

Враховуючи вище викладене очевидно, що якщо сучасна кримінологія у пізнанні злочинності буде керуватися принципом соціального натуралізму, то це дасть змогу отримати нові знання про особистість злочинця, а відтак і про причини та умови кримінальних правопорушень, і про те, що потрібно робити, щоб усунути їх. А це має, визначальне значення при розробці і здійсненні заходів, спрямованих на підвищення успішності протидії злочинності.

Треба відмітити, що у сучасній кримінології із застосуванням принципу соціального натуралізму здійснюються дослідження різної категорії кримінальних правопорушень [3, с. 104].

Таким чином, дослідження особистості тих хто вчиняє кримінальні правопорушення на старій методології – це безперспективний шлях, який закриває нові можливості у забезпеченні підвищення ефективності протидії злочинності в сучасних умовах в Україні. У зв'язку з цим існує потреба в оновленні методологічної основи наукових досліджень цього феномену.

Вивчення особистості злочинця з використанням методу соціального натуралізму значно підвищує наукову цінність та практичну реалізацію заходів протидії злочинності. Сьогодні на основі методології соціального натуралізму можна пізнати закономірності утворення волі і свідомості, яка проявляється у вигляді кримінальної поведінки.

Ураховуючи викладене, можна зробити висновок, що продуктивною методологічною основою для вивчення особистості злочинця у сучасних умовах в Україні являється методологія соціального натуралізму. Дослідження особистості тих, хто вчиняє кримінальні правопорушення на старій методології – це безперспективний шлях, який закриває нові можливості у забезпеченні підвищення ефективності протидії злочинності.

Література:

1. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. – М., 1980. – 526 с.

2. Брифінг «Вплив війни на злочинність в Україні». Міністерства внутрішніх справ України. Спікер – В. Дзюбинський, 2022. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua;>
3. Козлюк Л.Г. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього: монографія Костопіль: ЗАТ «Костопільська друкарня», 2011. 135 с.
4. Козлюк Л.Г. Про необхідність вивчення особистості злочинця з позиції соціально-натуралістичної кримінології. Правова держава, випуск 31. Київ: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2020. С. 374.
5. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. К.: Атіка, 2008. 352с.
6. Костенко О.М. «Нові очі» для нового часу (про соціальний натуралізм). Луцьк: Терен, 2022. 128 с.
7. Костенко О.М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції та кримінології: монографія / О.М. Костенко. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 140 с.
8. Костенко О.М. У світлі соціального натуралізму (вибране): вибрані твори.– К. : Паливода А.В., 2020. – 812 с.
9. Костенко О.М. Natura Incognita. Про соціальну природу та її закони: зб. філософ.есе. Одеса: Фенікс, 2019. 184 с.
10. Методологія в праві: монографія / за заг. ред. І. Безклубого. К., 2017. С. 164-165.
11. Стратегія боротьби з організованою злочинністю від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua;](https://zakon.rada.gov.ua)